

**QORAQALPOG'ISTONDA SAVDO XIZMATLARI TIZIMINI
RIVOJLANTIRISH VA IQTISODIY MEXANIZMLARNING
SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

Sultansuynov Polat Abatovich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti tatqiqatchisi

e-mail: sultansuynovpolat@mail.ru

[Telefon: + 99 893 368 73 74](tel:+998933687374)

Ibadullaev Rashid Kurbanbaevich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

e-mail: rasha_260572@mail.ru

[Telefon: +99 895 772 05 26](tel:+998957720526)

Annotatsiya: Maqolada Qoraqalpog'iston Respublikasi sharoitida savdo xizmatlari tizimini rivojlantirish va uning iqtisodiy mexanizmlarining samaradorligini oshirish masalalari o'rganilgan. Savdo infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalar va elektron tijorat tizimlari yordamida xizmatlar sifatini yaxshilash va bozor samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Savdo xizmatlari, iqtisodiy mexanizm, bozor samaradorligi, raqamli texnologiyalar, xizmatlar sifati, hududiy rivojlanish.

Rezyume: Статья посвящена развитию системы торговых услуг в Республике Каракалпакстан и повышению эффективности её экономических механизмов. Проанализированы пути улучшения качества услуг и повышения эффективности рынка с использованием цифровых технологий, электронной коммерции и модернизации торговой инфраструктуры.

Ключевые слова: торговые услуги, экономический механизм, эффективность рынка, цифровые технологии, качество услуг, региональное развитие.

Summary: The article investigates the development of the trade services system in the Republic of Karakalpakstan and ways to enhance the efficiency of its economic mechanisms. The study analyzes methods to improve service quality and market performance through modernization of trade infrastructure, digital technologies, and e-commerce systems.

Keywords: trade services, economic mechanism, market efficiency, digital technologies, service quality, regional development.

Kirish. Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududi o‘zining ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari bilan ajralib turadi va bu yerda savdo xizmatlari bozorining rivojlanishi hudud iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyatga ega. Hududda aholining ehtiyojlari va savdo sohasidagi talabni qondirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda raqobatbardosh bozor mexanizmlarini yaratish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Savdo xizmatlari tizimining samaradorligi to‘g‘ridan-to‘g‘ri hududiy iqtisodiy o‘sish, tadbirkorlik faoliyati va aholi farovonligiga ta’sir qiladi. Shu bois, innovatsion boshqaruv texnologiyalari, jumladan raqamli monitoring tizimlari, elektron tijorat platformalari va avtomatlashtirilgan xizmat ko‘rsatish uskunalari, savdo jarayonlarini optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Ushbu texnologiyalar yordamida savdo xizmatlari hajmi, xizmat sifati va mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligini real vaqt rejimida kuzatish mumkin bo‘ladi.

Qoraqalpog‘iston sharoitida savdo xizmatlari tizimini rivojlantirish va iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligini oshirish asosiy maqsad sifatida belgilangan. Tadqiqot jarayonida hududdagi savdo infratuzilmasi, xizmatlar sifati va bozor samaradorligini oshirishga qaratilgan eng samarali strategiyalar

o'rganiladi. Shuningdek, an'anaviy va zamonaviy boshqaruv usullari solishtiriladi va hudud uchun eng yaxshi amaliyotlar tavsiya etiladi

Metodologiya.

Tadqiqot jarayonida bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llanildi, ular savdo xizmatlari tizimining samaradorligini va iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligini baholash imkonini berdi.

Analitik tahlil yordamida mavjud ilmiy adabiyotlar, maqolalar va davlat strategik hujjatlari batafsil o'rganildi. Ushbu metod hududiy savdo infratuzilmasi, xizmatlar sifati, raqamli texnologiyalar va hududiy iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligi bo'yicha ilg'or tajribalarni aniqlashga xizmat qildi.

Statistik tahlil usuli savdo hajmi, xizmatlar ko'lamini, xizmatlar samaradorligi va subyektlar tarkibi bo'yicha mavjud ma'lumotlarni qayta ishlashga qaratildi. Bu metod yordamida savdo xizmatlari samaradorligi raqamlar bilan ifodalanib, o'sish tendensiyalari va hududiy tafovutlar tahlil qilindi.

Shuningdek, taqqoslash (komparativ) metodidan foydalanildi. Bu yondashuv yordamida an'anaviy savdo xizmatlari tizimlari bilan zamonaviy, raqamli monitoring va elektron tijorat elementlariga asoslangan savdo xizmatlari tizimlari solishtirildi. Natijada hududiy savdo xizmatlari samaradorligini oshirishda innovatsion mexanizmlarning afzalliklari aniqlandi.

Tadqiqotda case study yondashuvi ham qo'llanildi. Bu usul orqali Qoraqalpog'istonda raqamli texnologiyalar va innovatsion boshqaruv elementlarini joriy qilgan bir nechta savdo subyektlari amaliy misol sifatida o'rganildi. Ularning faoliyati tahlil qilinib, innovatsion mexanizmlarni joriy etish natijasida xizmatlar hajmi, xizmat sifati va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari aniqlab olindi.

Mazkur metodlar birgalikda qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirdi va Qoraqalpog'iston sharoitida savdo xizmatlari tizimini

rivojlantirish hamda iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligini oshirish bo'yicha aniq xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Tahlil va natijalar.

2025-yil holatiga ko'ra, Qoraqalpog'iston Respublikasida savdo xizmatlari hajmi tumanlar kesimida sezilarli farq qiladi. Eng katta savdo markazlari va xizmat ko'rsatish subyektlari Nukus tumanida joylashgan bo'lib, ushbu hududda savdo hajmi 5,400 mln so'mni tashkil etadi. Shu bilan birga, Qo'ng'irot tumanida savdo hajmi eng kam bo'lib, 3,100 mln so'mni tashkil etadi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, savdo subyektlari va xizmatlar hajmi katta hududlarda xizmatlar samaradorligi ham nisbiy jihatdan yuqoriroq [1]. Biroq, xizmatlar samaradorligi faqat tuman hududidagi subyektlar soniga bog'liq emas; u infratuzilma sifati, raqamlashtirish darajasi va boshqaruv tizimlariga ham bevosita bog'liq. An'anaviy boshqaruv usullari qo'llanilayotgan hududlarda xizmat ko'rsatish tezligi past bo'lib, xarajatlar va kutish vaqti yuqori bo'lishi kuzatiladi.

Shu sababli, ushbu ma'lumotlar Qoraqalpog'iston sharoitida savdo xizmatlari tizimini modernizatsiya qilish, raqamli monitoring va elektron tizimlarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Innovatsion boshqaruv orqali resurslardan oqilona foydalanish, xizmatlar sifatini oshirish va iqtisodiy samaradorlikni yaxshilash mumkin.

1-jadval

Savdo xizmatlari hajmi va samaradorligi (2025, Qoraqalpog'iston)

Tuman	Savdo hajmi (mln so'm)	Xizmatlar samaradorligi (t/r)	Samaradorlik o'sishi (%)
Nukus	5,400	3.3	0
Chimboy	3,900	2.9	0
Kegeyli	4,200	3.1	0

Tuman	Savdo hajmi (mln so‘m)	Xizmatlar samaradorligi (t/r)	Samaradorlik o‘sishi (%)
Qo‘ng‘irot	3,100	2.6	0

2025-yilda Qoraqalpog‘istonning ayrim savdo subyektlarida raqamli monitoring tizimlari, elektron kassalar va onlayn savdo platformalari joriy etildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ushbu innovatsion boshqaruv texnologiyalari xizmatlar samaradorligini sezilarli darajada oshirgan [2]. Masalan, Nukus tumanida 1,600 subyektda raqamli tizim joriy etilgan bo‘lib, xizmatlar samaradorligi 4,3 t/r ga yetgan, bu an‘anaviy boshqaruv bilan solishtirganda 30% o‘shidir.

Chimboy va Kegeyli tumanlarida xizmatlar samaradorligi o‘sishi 32–34% ni tashkil qilgan, bu zamonaviy boshqaruv tizimlarining samaradorligini tasdiqlaydi. Qo‘ng‘irot tumanida esa, raqamli tizim joriy etilgan hudud kichik bo‘lishiga qaramay, xizmatlar samaradorligi o‘sishi eng yuqori – 38% ni tashkil qilgan. Bu ko‘rsatkich innovatsion boshqaruvning kichik subyektlarda ham yuqori samaradorlik berishini tasdiqlaydi.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, raqamli monitoring tizimlarini va elektron tijorat platformalarini joriy etish nafaqat xizmatlar samaradorligini oshirish, balki xarajatlarni optimallashtirish, mijozlarga xizmat sifatini yaxshilash va kutish vaqtini kamaytirish imkonini beradi [3]. Innovatsion texnologiyalar yordamida xizmat ko‘rsatish jarayoni aniq va optimal tarzda tashkil qilinadi, hududiy savdo infratuzilmasi samaradorligi oshadi. Shu sababli, ushbu metodlar Qoraqalpog‘iston sharoitida savdo xizmatlari tizimini rivojlantirish va iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi.

2-jadval

**IoT va raqamli monitoring tizimi joriy etilgan savdo subyektlari
(2025, Qoraqalpog‘iston)**

Tuman	IoT tizimi o‘rnatilgan subyektlar soni	Xizmatlar samaradorligi (t/r)	Samaradorlik o‘sishi (%)
Nukus	160	4.3	30
Chimboy	120	3.7	34
Kegeyli	100	4.0	32
Qo‘ng‘irot	90	3.5	38

2025-yilda Qoraqalpog‘istonning turli tumanlarida an’anaviy va innovatsion savdo boshqaruvi tizimlari bo‘yicha xizmatlar samaradorligi va xarajatlar tahlil qilindi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, IoT va raqamli monitoring tizimlari joriy etilgan hududlarda xizmat ko‘rsatish samaradorligi sezilarli darajada oshgan [4].

Nukus tumanida an’anaviy boshqaruv tizimi bilan 1 subyekt uchun xizmat ko‘rsatish samaradorligi 3,3 t/r bo‘lgan bo‘lsa, IoT tizimi joriy etilgan subyektlarda bu ko‘rsatkich 4,3 t/r ga yetgan va samaradorlik o‘sishi 30% ni tashkil qilgan. Chimboy va Kegeyli tumanlarida o‘shish 32–34% ni tashkil qilgan bo‘lsa, Qo‘ng‘irot tumanida eng yuqori samaradorlik o‘sishi – 38% kuzatilgan.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli monitoring, elektron kassalar va onlayn savdo platformalarini joriy etish xizmatlar samaradorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va mijozlarga xizmat sifatini yaxshilash imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion boshqaruv hududiy savdo

infratuzilmasining raqamlashtirilishini rag‘batlantiradi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

3-jadval

**Xizmatlar samaradorligi va xarajatlarni tejash (an’anaviy vs
innovatsion boshqaruv, 2025, Qoraqalpog‘iston)**

Tuman	An’anaviy boshqaruv (xarajat, mln so‘m)	Innovatsion boshqaruv (mln so‘m)	Tejash / daromad o‘sishi (%)
Nukus	12	16	33
Chimboy	10	13.5	35
Kegeyli	11	14.5	32
Qo‘ng‘irot	9	12.5	38

2025-yilda Qoraqalpog‘istonning turli tumanlarida innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish savdo xizmatlari samaradorligiga va iqtisodiy natijalarga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan [5].

Nukus tumanida an’anaviy boshqaruv sharoitida 1 savdo subyekting daromadi 12 mln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, innovatsion boshqaruv joriy etilgach, bu ko‘rsatkich 16 mln so‘mga yetgan va daromad o‘sishi 33% ni tashkil qilgan. Chimboy va Kegeyli tumanlarida o‘shish 32–35% ni tashkil qilgan bo‘lsa, Qo‘ng‘irot tumanida eng yuqori daromad o‘sishi – 38% kuzatilgan.

Jadval tahlilidan ko‘rinib turibdiki, IoT va raqamli monitoring tizimlarini joriy etish nafaqat xizmatlar samaradorligini oshiradi, balki xarajatlarni kamaytirish va hududiy savdo tizimining raqamlashtirilishini rag‘batlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion boshqaruv orqali mijozlarga

xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, hududiy iqtisodiy samaradorlikni yaxshilash va subyektlarning raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin bo'ladi.

Ushbu natijalar Qoraqalpog'iston sharoitida savdo xizmatlarini raqamlashtirish va innovatsion boshqaruvni joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhimligini tasdiqlaydi.

4-jadval

Savdo xizmatlarida iqtisodiy samaradorlik (1 subyekt uchun, ming so'm, 2025, Qoraqalpog'iston)

Tuman	An'anaviy daromad	Innovatsion daromad	Daromad o'sishi (%)
Nukus	12,000	16,000	33
Chimboy	10,500	14,200	35
Kegeyli	11,400	15,200	33
Qo'ng'iro't	9,800	13,500	38

2025-yilda Qoraqalpog'istonning turli tumanlarida innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish savdo subyektlarining daromad samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [6].

Nukus tumanida an'anaviy boshqaruv sharoitida bir savdo subyektining daromadi 12,000 ming so'm bo'lgan bo'lsa, innovatsion boshqaruv joriy etilgach, bu ko'rsatkich 16,000 ming so'mga yetgan va daromad o'sishi 33% ni tashkil qilgan. Chimboy va Kegeyli tumanlarida o'sish 33–35% ni tashkil qilgan bo'lsa, Qo'ng'iro't tumanida eng yuqori daromad o'sishi – 38% kuzatilgan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, innovatsion boshqaruv va raqamli monitoring tizimlarini joriy etish nafaqat xizmatlar samaradorligini oshiradi, balki xarajatlarni kamaytirish va hududiy savdo tizimining raqobatbardoshligini

mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli boshqaruv orqali mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati yaxshilanadi, operatsion jarayonlar optimallashtiriladi va hududiy iqtisodiy samaradorlik sezilarli darajada oshadi [7].

Umuman olganda, ushbu natijalar Qoraqalpog'iston sharoitida savdo xizmatlarini raqamlashtirish va innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishning samarali yo'lini tasdiqlaydi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qoraqalpog'iston sharoitida savdo xizmatlari tizimida innovatsion boshqaruv va raqamli texnologiyalarni joriy etish subyektlarning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi. Raqamli monitoring, IoT tizimlari va zamonaviy boshqaruv metodlari yordamida xizmat ko'rsatish jarayonlari real vaqt rejimida kuzatildi, resurslardan samarali foydalanish ta'minlandi va operatsion xarajatlar kamaytirildi.

Shuningdek, innovatsion boshqaruv usullari savdo subyektlarining daromadini oshirish, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va hududiy savdo tizimining raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Qoraqalpog'istonda savdo xizmatlarini raqamlashtirish va innovatsion iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish hududiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishning eng samarali vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Islomov A.T. Savdo xizmatlari bozorini rivojlantirish: nazariya va amaliyot. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – 312 bet.
2. Qodirov B.J., Karimova D.S. Hududiy savdo infratuzilmasini modernizatsiya qilish hamda iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish. Journal of Regional Economics, 2024, 10(2), 45–78 bet.

3. Ochilova N.F. Raqamli texnologiyalar va savdo xizmatlarining samaradorligi. Samarkand: Fan va Innovatsiya, 2025. – 198 bet.
4. Rustamov S.A. Savdo xizmatlarida iqtisodiy mexanizmlarni rivojlantirish metodlari. Economic Development Review, 2024, 8(1), 22–56 bet.
5. Tashpulatov M.J. Qoraqalpog‘iston sharoitida savdo xizmatlari tizimini chuqur o‘rganish. Nukus: Qoraqalpog‘iston Fanlar Akademiyasi, 2025. – 256 bet.
6. Yusupova R.E., Axmedov J.X. Elektron tijorat va kichik biznesning savdo xizmatlariga integratsiyasi. Uzbek Journal of Business and Technology, 2023, 5(3), 89–124 bet.
7. Zokirov D.Q. Raqobat muhiti va savdo xizmatlari bozorining barqaror rivojlanishi. Buxoro: Iqtisodiyot va Boshqaruv, 2024. – 172 bet.